

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2018

Liberálna ekonómia a slobodné meny

„Myslím si, že v omezování role státu bude hrát jednu z hlavních rolí internet. Jedna z věcí, které nám schází, ale brzy se objeví, jsou spolehlivé digitální peníze.“

Milton Friedman, 1999¹

Svoju esej začínam profetickým citátom Milтона Friedmana, známeho ekonóma Chicagskej školy. Tieto slová odzneli necelých 10 rokov predtým, než Satoshi Nakamoto opísal a zdôvodnil fungovanie siete Bitcoin.

Najmenej posledných sto rokov sú meny vo svete spravované centrálnymi bankami, respektíve štátmi. To čo si pod pojmom peniaze predstavujeme, sa v histórii ľudstva menilo. Za posledné desiatky rokov peniaze nadobudli formy, aké si ľudia ani ekonómovia skorej nepredstavovali.

Štátny monopol na emitovanie peňazí dnes naberá neobmedzenú moc. Je však správne dávať vláde do rúk takúto moc nad kapitálom všetkých ľudí? Aký je pohľad klasickej ekonómie na tento problém? Ku príkladu, A. Smith túto povinnosť vôbec nezaradil medzi tie, ktoré vláde prisúdil.

Napriek tomu sa nám zdá štátny monopol peňazí úplne prirodzený. Štúdium genézy peňazí a zamyslenie sa nad koreňmi štátom ovládaných peňazí nás však vedie k pochybnostiam. Teoretická predstava načrtnutá F.A. Hayekom o súkromných a konkurujúcich si peniazoch, na ktorú sa v tejto eseji odkazujem, nám naznačila možnosť fungovania peňazí úplne nezávislých na štáte.²

Technológie rozvíjajúce sa v tomto tisícročí nám dávajú úplne nové možnosti. Možnosti vytvoriť nové formy peňazí, ktoré by boli slobodné a bezpečné od hocijakých centrálnych autorít. Teda regulované a spravované jej vlastnými užívateľmi. Slobodne si konkurujúce a prinášajúce možnosti, aké klasické peniaze nikdy nebudú mať.

Aby sme pochopili dôvod existencie dnešného štátneho monopolu na emitovanie peňazí, musíme sa pozrieť na samotnú históriu peňazí.

Prečo je barterový obchod nemožný pre rozvinutejšiu spoločnosť je jasné každému ekonomicky zmysľajúcemu jedincovi. Priama výmena obchodov a služieb stačila na to, aby sa ekonomika dostala trochu ďalej ako na primitívnu úroveň. Je nepredstaviteľné, že by sa v systéme fungujúcom na výmennom obchode rozvinula pokročilejšia výroba tovarov. Čím by sme zaplatili, ak máme jednu vec, ktorú potrebujeme vymeniť za viacero rôznych? Dva zásadné problémy sú teda nedeliteľnosť a nezhoda potrieb.

Preto sa už v starovekých spoločnostiach ako riešenie týchto problémov rozvinul prostriedok nepriamej zmeny - peniaze. Ich formy začínali rôzne - čaj, ulity, korálky, obilie, tabák v koloniálnej Virgínii, klince v Škótsku, cukor v Západnej Indii, dobytok v antickom Grécku...

¹ "How Economist Milton Friedman Predicted Bitcoin - CoinDesk." 5 Mar. 2014, <https://www.coindesk.com/economist-milton-friedman-predicted-bitcoin>., preložené Dominikom Stroukalom, Bitcoin: Peniaze budúcnosti, viz. bibliografia (Friedman v tejto súvislosti hovoril čisto o dopade internetu ako technológie, nie o forme súkromných peňazí. Tento citát teda spomínam len v kontexte technológie.)

² "Hayek's Plan for Private Money | Mises Institute." 18 Jul. 2005, <https://mises.org/library/hayeks-plan-private-money>.

V priebehu storočí sa však skúsenosťami spoločností a vzájomnou konkurenciou, ako najlepšie peniaze presadili dve komodity - zlato a striebro. Či už vďaka svojmu využitiu v šperkoch alebo vysokej likvidite, tieto komodity sa presadili ako najlepšie obchodované peniaze. Samotný dôvod nemusíme ani hľadať - môže nám stačiť to, že ich efektívnosť overil slobodný trh.

Tu treba poznamenať, že práve tento proces, kedy sa na slobodnom trhu prirodzene vyberie najlepší prostriedok výmeny, je jediný reálny spôsob, ako môžu vzniknúť peniaze. Peniaze v tomto ponímaní teda nie sú len nejakou imaginárnou zúčtovacou jednotkou alebo zákonným platidlom. Peniaze sú taktiež komodita so svojou tržne určenou hodnotou.

Dôvody, prečo mali kedysi vlády monopol na razenie mincí sú celkom jasné. Vláda mala nielen najlepšie technické možnosti na garanciu kvality mincí, no predstavovala najmä dôveryhodnú centrálnu autoritu.

Vznik papierových peňazí nepopierateľne zvýšil moc v rukách vlády. Najskôr samozrejme hovoríme len o zmenkách a potvrdeniach o vlastníctve komoditných peňazí, takže sa nejedná o úplne nový druh peňazí. Tu treba spomenúť citát F.A. Hayeka: "Je pravdepodobne nemožné, aby sa kusy papíru či jiné symboly s téměř nulovou tržní hodnotou staly postupně přijímané a držené jako peníze, pokud nebudou představovat právo k nějakému hodnotnému předmětu."

Napriek tomu sa za stáročie politických akcií zlatý štandard vytratil a vlády dostali do rúk úplnú moc nad kontrolou peňazí v obehu. Centrálné banky dnes majú silný vplyv na monetárnu zásobu, teda aj infláciu peňazí. Ich úlohy majú byť rôzne. Jedným z najčastejších argumentov za ich existenciu je však potreba stabilizácie meny.

Historická skúsenosť nám ukazuje, že doteraz jediná úspešná stabilizácia cenovej hladiny bola tá zlatým štandardom. Politická snaha o stabilizáciu meny je nielen neúspešná, ale môže byť priamo nebezpečná. Okrem toho, že trpí problémami ako iné centrálné riadené systémy - nedokáže efektívne napĺňať potreby jednotlivcov, umelé zásahy do cenotvorby spôsobujú vytváranie falošných signálov v ekonomike, respektíve vo výsledku bublín.

Centrálné banky a vlády mali svoju šancu a nepreukázali sa ako schopné v riadení ani stabilizácii meny. Napriek mnohým pochybnostiam sa ich monopol však nezdá ohrozený.

Úplne iný príbeh sa začína písať v 70. rokoch, kedy prichádza na svet pojem asymetrická kryptografia. Svet šifrovania zmenila od základu. S príchodom výpočtovej techniky a internetu do domácností si ľudia vďaka tomuto šifrovaniu môžu chrániť svoje súkromie.

Prečo však v ekonomickej eseji píšem o kryptografii? Pretože práve táto technológia spustila revolúciu, ktorá viedla k veľkým zmenám aj vo finančnom svete. Už koncom 20. storočia spustila mnoho pokusov o vytvorenie súkromných digitálnych peňazí. Skutočným motívom týchto pokusov však bola sloboda.

Po príchode tejto technológie sa v 80. rokoch začali rozmáhať štátne regulácie šifrier. Mnohí ľudia to však začali brať ako snahy o nabúranie súkromia alebo priame

vytvorenie neslobodného sveta. Práve preto začali vznikať otvorené technológie založené na kryptografii, ktorými sa ľudia snažili dosiahnuť súkromie a slobodu. Koncom 80. rokov sa takto sformovala komunita hovoriaca si *cypherpunk*.³ Táto komunita ľudí, ktorá najskôr len tvorila šifrovacie technológie, si neskôr začala zakladať na vlastnom myšlienkovom prúde. Začala spochybňovať úlohu štátu v ekonomike a verila predstave slobodnejšej budúcnosti dosiahnutej práve technológiami.

Ľudia nasledujúci tieto myšlienky, približne v období, kedy M. Friedman vyslovil citát v úvode, urobili mnoho pokusov o vytvorenie digitálnej meny, ktorá by bola bezpečná, funkčná a široko akceptovaná. Žiadny z týchto pokusov však nedosiahol širší úspech. Žiadna vtedajšia technológia nebola dosť bezpečná bez toho, aby ju spravovala nejaká centrálna autorita.

Tento problém bol vyriešený až v roku 2008, kedy práve v takomto prostredí Satoshi Nakamoto popísal fungovanie digitálneho decentralizovaného peer-to-peer kešu.⁴

V čom presne je teda Bitcoin taký úspešný? Podnázov whitepaperu, kde S. Nakamoto popísal čo je Bitcoin je "A Peer-to-Peer Electronic Cash System". Prvýkrát v histórii existuje digitálne platidlo bez centrálnej autority. Decentralizovaná sieť navrhnutá tak, aby milióny počítačových uzlov udržiavali konsenzus bez jedinej centrálnej autority. Jej pravidlá sú presne dané a chránené neoklamateľnou matematikou a výpočtovým výkonom.

Vznikla teda mena, ktorá nie je nijako závislá na centrálnych bankách alebo štáte. Nielen že dokáže fungovať úplne sama a nezávisle - je o to ťažšie ju regulovať, zakázať alebo vypnúť. Táto sieť, ktorú si dovoľujem nazývať menou, však predstavuje oveľa viac. V kontexte Hayekovej alebo Rothbardovej práce⁵ a práce ďalších liberálnych ekonómov, vidíme prvý nástroj s vlastnosťami, vďaka ktorým môže byť priamym konkurentom alebo alternatívou k štátom vydávaným peniazom.

Rothbard aj Hayek však v svojej práci uvažovali najmä nad súkromnými firmami vydávajúcimi vlastné, konkurujúce si, peniaze. To však nie je prípad Bitcoinu. Bitcoin nevytvorila ani neudržiava firma. Neexistuje žiadna autorita, ktorá by ho dokázala centrálnie riadiť, regulovať, hocijako ovládať. Nevytvorila ho firma. (Aspoň pokiaľ vieme) Jeho tvorca je anonymný Satoshi Nakamoto, o ktorom nikto už niekoľko rokov nepočul. Overovanie transakcií v sieti celé prebieha na strane používateľov. Revolúcia, ktorú Bitcoin priniesol v podobe technológie *blockchain* teda môžeme sformulovať ako – distribuovaná účtovná kniha, do ktorej je zapisované na základe konsenzu vytvoreného bez centrálnej autority. Bitcoin je teda úplne *decentralizovaný*.

Táto doteraz vo finančnom svete neexistujúca vlastnosť dáva peniazom nový rozmer. Dáva nám peniaze, ktoré sú úplne v rukách jej používateľov. Jej hodnota a technické

³ "Cypherpunkteři: Stav diskuze a prostředků digitální kryptografie." <http://jedenbod.cz/1262-cypherpunker-i-stav-diskuze-a-prostredku-digitalni-kryptografie.html>.

⁴ "Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System - Bitcoin.org." <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>.

⁵ "Rothbard, M. (1963): Peníze v rukou státu - Liberální institut." <http://libinst.cz/book/rothbard-m-1963-penize-v-rukou-statu/>. (Rothbard síce nehovorí o existencii súkromných, konkurujúcich peňazí, no poukazuje na problémy s peniazmi ovládanými štátnou autoritou)

vlastnosti sú určené trhom. Nassim Nicolas Taleb vo svojej knihe *Antifragile* načrtol okrem iného aj to, prečo sú decentralizovane spravované systémy (alebo skôr nespravované) efektívnejšie. Dovolím si aj peniaze nazvať antifragilnými. Vďaka decentralizácii totiž v tomto prípade úplne absentuje potreba dôverovať hocijakej autorite. Takže ak sa nedokážeme spoľahnúť na centrálné banky a štát, ktoré sa zároveň nie sú ochotné vzdať sa monopolu na emitovanie peňazí v prospech súkromných spoločností, Bitcoin rieši oba problémy. Odoberá potrebu existencie autority – štátu alebo súkromnej firmy. Bitcoin sú skutočné peniaze slobodného sveta.

Možno ste si všimli, že neustále používam pojem Bitcoin a vyhýbam sa všeobecnému názvu *kryptomena*. Protokol Bitcoinu je open source, takže si každý môže jeho fungovanie overiť alebo ho sám vylepšiť. Až v tomto bode vznikajú nové *kryptomeny* a konkurencia medzi nimi. Po tom, čo sa Bitcoin a jeho otvorený protokol rozšíril do sveta, začali vznikať stovky a tisíce nových mien fungujúcich na technológii *blockchain*. Každá má svoje unikátne vlastnosti, každú trh oceňuje inak a tak vzniká úplne slobodná konkurencia rôznych mien. Napríklad samotný Bitcoin, ako najstaršia kryptomena s najväčšou sieťou používateľov, je často nazývaný zlatom vo svete kryptomien.

Dôležitá vlastnosť Bitcoinu a iných kryptomien, ktorú som doteraz nespomenul, je deflačnosť. Maximálny počet Bitcoinov je vopred stanovený na 21 miliónov “kusov”. Tieto, aj keď len digitálne a abstraktné, “kusy” sú chránené kryptografiou, ktorá vo výsledku zabezpečuje ich jedinečnosť a nezameniteľnosť. Takže napriek tomu, že tieto meny sú úplne abstraktné, vďaka jedinečnosti zabezpečenej matematikou majú na trhu podobné vlastnosti ako komoditné peniaze.

Taktiež tu môžeme vidieť záruku ochrany pred infláciou. Žiadna autorita si nemôže “natlačiť” vlastné bitcoiny a tak umelo znižovať ich hodnotu. Hodnota je teda určená skutočne len dopytom a ponukou na trhu.

Ďalšie vlastnosti Bitcoinu, ktoré treba spomenúť sú síce trochu technické, no veľmi dôležité, pokiaľ chceme pochopiť prečo je Bitcoin peniazmi budúcnosti. Platby v kryptomenách sú oveľa rýchlejšie ako transakcie fiat mien v bežných bankách. Dokážeme poslať peniaze cez celý svet za pár minút a *peer-to-peer*, čo v tomto prípade znamená ako podať niekomu do ruky keš. Takéto transakcie v bankách trvajú niekoľko dní a stoja vysoké poplatky. (Príkladom remittance transakcie, kde si banka berie poplatky aj v desiatkach percent.) Pri kryptomenách sa tieto poplatky pohybujú v jednotkách centov. Je to teda prvýkrát v histórii, kedy dokážem v minimálnom čase a za minimálny poplatok preniesť ľubovoľnú hodnotu cez všetky hranice. Bez centrálnej autority, “z ruky do ruky”.

Okrem toho je Bitcoin pseudoanonymný. Celá jeho transakčná história je síce dostupná v otvorenej účtovnej knihe blockchain, no jednotlivé adresy nie sú nijako spojené s menami ľudí. Poskytuje teda určitú úroveň anonymity. Napriek tomu existujú spôsoby ako spojiť adresu s menom človeka. Avšak, práve vďaka vzájomnej konkurencii vznikli aj úplne anonymné kryptomeny ako Monero alebo Zcash. Technológia v týchto menách šifruje úplne všetky údaje o transakciách a nie sú nijako vystopovateľné.

Toto dáva ľuďom do rúk ešte väčšiu ekonomickú slobodu. Dáva nám možnosť skryť a chrániť kapitál, čo znižuje časovú preferenciu ľuďí a vedie k zvyšovaniu kapitálových úspor.

Kľúč k týmto peniazom sa dá prepísať ako 24 obyčajných slov. Ľudia na Slovensku, ktoré si prežilo dlhé ruky komunizmu a zatvorených hraníc, by s touto technológiou mali nepoznané možnosti. Stačilo by si zapamätať týchto 24 slov a kľudne úplne nahý prejsť cez hranice. Kryptomeny teda dokážu priniesť svetlo slobodného sveta aj v autokracii.

V dnešných totalitných štátoch dáva táto anonymita možnosť ľuďom kupovať si slobodne veci, ktoré by inak v regulovanom trhu neboli možné získať. Vďaka súkromiu a anonymite (a nemožnosti decentralizovanú sieť centrálnie regulovať) dávajú kryptomeny ľuďom možnosť vytvoriť slobodný trh tam, kde inak nemôže byť.

Nastáva teda otázka, či majú byť kryptomeny vôbec priamou konkurenciou monetárnemu systému fiat mien. Kryptomeny totiž môžu fungovať úplne nezávisle a neexistujú nástroje, ktorými by ich štáty mohli zastaviť. Václav Benda v svojom manifeste Paralelní Polis poukazuje na to, že v autokratickom systéme vzniká paralelný slobodný systém ekonomiky, vzdelávanie, kultúry... Pre tento paralelný svet bolo ťažké vzniknúť v podmienkach totalitného Československa, no práve technológie ako Bitcoin a kryptomeny vytvárajú tú možnosť dnes.

Ľlovek je vďaka nim teda úplne slobodný prejsť do paralelného systému bez represie vlády. V mnohých oblastiach ekonomiky, kde regulácia alebo zdaňovanie obmedzuje ľuďí a spôsobuje neblahé následky, kryptomeny prinášajú nielen konkurenciu starému systému, ale v prvom rade alternatívny systém, ktorý môže fungovať paralelne bez narušenia toho hlavného.

Zoznam použitej literatúry:

1. HAYEK, F.A. Choice in Currency: A Way to Stop Inflation. London: Institute of Economic Affairs, 2009. SBN 255 36078-9
2. HAYEK, F.A. Soukromé peníze: Potřebujeme centrální banku? Praha: Liberální Institut, 1999. ISBN 80-902701-1-5
3. ROTHBARD, Murray. Peníze v rukou státu. Praha: Liberální Institut, 2002. 80-86389-12-X
4. STROUKAL, Dominik, Jan SKALICKÝ. Bitcoin: Peníze budoucnosti. Praha: Liberální Institut, 2015. ISBN 978-80-87733-26-4.
5. HOSP, Julian. Kryptomeny. Bratislava: Tatran, 2018. ISBN 9788022209458